

Зорица П. ХАЏИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 29. 10. 2018.
Прихваћен: 14. 02. 2019.

ПАВЛЕ ПОПОВИЋ О ЗМАЈУ**

У раду се анализирају текстови Павла Поповића о Јовану Јовановићу Змају, са посебним освртом на студију „Јован Јовановић Змај и његови *Ђулићи*”. Поповић је о Змају писао неколико пута, у периоду од 1905. до 1930. године. Теме његовог интересовања биле су разнолике и изазивале су опречне реакције критике. Највише ће се то показати у случају студије о Змајевим *Ђулићима* и *Ђулићима увеоцима* која је иницирала једну интересантну полемику.

Кључне речи: поезија, критика, полемика, Павле Поповић, Јован Јовановић Змај, Милан Шевић.

Најобимнија и најпознатија, уједно и последња студија Павла Поповића посвећена Змају – „Јован Јовановић Змај и његови *Ђулићи*” – објављена је 1930. године, као предговор књизи *Ђулићи и Ђулићи увеоци* у издању Српске књижевне задруге. Већ у првој напомени ове касније много пута прештамповане студије, аутор је истакао да је о Змају и раније писао – „у два маха, али мале чланке” (Поповић 1930: IV). Ради се, међутим, о непрецизном податку. Питање је да ли да омашку у вези са бројем написаних чланака припишемо професорској расејаности, или да је схватимо као намерну мистификацију, јер није тачно да је пре објављивања ове студије Поповић само два пута писао о Змају.¹ У његовим *Сабраним делима* прештампано је, укључујући и поменут предговор, укупно пет радова о песнику *Ђулића*.² Исти број бележе и библиографи Павла Поповића. Најзад, већ у наредном прештампавању сту-

* zorica_hadzic@ff.uns.ac.rs

** Рад је настао као део научног пројекта бр. 178005 чији је руководилац проф. др Горана Раичевић, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Реч је о библиографији објављеној у *Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор* 1938. године коју су саставили Вера Милетићева и Ђорђе Живановић. У њу није ушао, како састављачи кажу, одређен број малих чланака.

² Текстови о Змају налазе се у шестој књизи *Сабраних дела* Павла Поповића чији је приређивач Предраг Палавестра.

дије о *Ђулићима* и *Ђулићима увеоцима*, 1938. године, поменути напомену о броју радова посвећених Змају Поповић је изоставио, а сам текст на појединим местима изменио. Како бисмо лакше пратили развој Поповићеве мисли о Змају и његовом делу, навешћемо, поштујући хронологију, све текстове које је о њему написао.

Први напис Павла Поповића о Змају – „О Змајеву 'Шарану'” – објављен је у *Српском књижевном гласнику* 1905. године, у оквиру рубрике „Ситни прилози” (Поповић 1905: 294–297). Иако је чланак потписан ћиричним словом „Н.” – писцу није било тешко ући у траг. На једном месту, пишући о Змајевим узорима, аутор се драговољно разоткрио реферисањем на свој текст „Из наших народних приповедака” објављен у истом листу, 1903. године. Већу забуну, међутим, створила је омашка у шестој књизи Поповићевих *Сабраних дела* где погрешно стоји да је чланак штампан 1903. године. Наиме, да је овај податак тачан, писац *Шарана* би могао да одговори Поповићу и тиме разреши све његове недоумице и нагађања о томе одакле је узео грађу за своје дело. Међутим, чланак је објављен годину дана по Змајевој смрти. И, свеукупно, о Змајевом *Шарану* не доноси афирмативан суд.³

Књижевна вредност ове Змајеве шаљиве игре у једном чину, изведене први пут у Сремској Митровици 1864. године, дуго је изазивала опречне судове критике. Поповић је био међу првима који се окренуо питању пишчевих извора са намером да укаже на Змајеву неоригиналност, као и на утицај Косте Трифковића. Због тога је у чланку узгредно скренуо пажњу на необјављене народне приповетке, да би се задржао на причи из *Књиге Синдипе философа персискога* коју је, како би што јаче истакао сличност са Змајевим делом, у целини донео. Тешко да је тада Поповићу могло бити познато да сам Змај није стварао мистификацију у вези са својим *Шараном*, већ је отворено говорио где је нашао идеју за шаљиву игру. Наиме, куму Јовану Ђорђевићу поводом *Шарана* је писао: „Ево вам овде шаљем неку накараду, коју сам онако с ногу скресао. То ми је била проба, [...] да после овог 'шарана' на какву моруну или штокфиша удицу бацим и кад се удица откине лепо на д... љоснем. Као лакрдија мислим да ће поднети, – ако је иззвижде то примам на себе, а ако се коме допадне, сву пофалу уступам народу, *јер сам народну приповетку покراо, – или блажије да кажем употребио* [подвукла З. Х.]” (Јовановић 1957: 76–77). Јасно је, дакле, да ово писмо делимично разбија недоумице у вези са изворима за *Шарана* које су мучиле Павла Поповића – Змај је полазиште пронашао у народној приповеци, а не у причи *Књиге Синдипе философа персискога* на коју му је скренуо пажњу глумац Милан Стојчевић. У настојању да поброји што више недостатака Змајеве шаљиве игре, Поповић је био крајње ситничав. Поред неоригиналности, Змају је замерио и то што је жену која је надмудрила мужа приказао као „стару”, тврдећи да би такво дело више приличило млађој: „[...] није згодно у комедији ни то што је жена која надмудри мужа стара жена, жена са двадесет и пет година брака, (в. сц.

³ У кратком препричавању радње Змајеве шаљиве игре, Поповић јунакињу *Шарана* доследно погрешно назива Савета уместо Савка.

3) и са сином који је момак за женидбу. Таква жена много ће теже чинити оне подвиге које Ана чини; за то треба млада, весела, ђаволаста, какве су обично у Бокача и средњевековних новелиста уопште” (Поповић 1905: 297).

Јован Грчић је 1926. године уверљиво оспорио Поповићеву тврдњу да се Змај пишући *Шарана* угледао на Косту Трифковића. Грчић је, поред тога, доказао да су аргументи којима је Поповић оспорио оригиналност Змајевог дела крхки и да, заправо, ништа не доказују. „Змај јесте свог *’Шарана’* засновао на народној причи, али је он ту народну причу задахнуо новим животом, дао јој замаха и полета, окрепио ју колико течним толико и снажним дијалогом”, писао је Грчић, указујући на још нека места која су могла Змају да послуже као евентуални извор за писање *Шарана* (Грчић 1926: 429). Јасно је, дакле, да се претпоставке Павла Поповића о Змају и његовом *Шарану* нису дуго одржале. Мотив изораног шарана је и даље наставио да интересује Павла Поповића, али се том темом више није бавио; бар не у чланцима посвећеним Змајевом књижевном делу.

Наредни Поповићев чланак о Змају појавио се после шест година, 1911, у листу *Народ* и спада у корпус текстова посвећених биографским истраживањима. Прецизније, чланак је посвећен Ружи Личанин и носи једноставан наслов – „Змајева Ружа”. У Поповићевом видокругу нашао се невелик број штампаних текстова у којима је, узгредно, споменута Змајева љуба, затим анегдотска казивања савременика и, на крају, помени Руже у Змајевим стиховима (*Ђулићи* и *Ђулићи увеоци*). Поповићева намера била је да сједини све што се у том тренутку о Ружи могло сакупити и тако сачини својеврсну синтезу постојећих знања. Скромно је истицао да му је циљ да донесе само Ружину биографију. Међутим, последња реченица овога чланка одзвањала је претенциозношћу и самоувереношћу: „Ето шта се зна о Змајевој Ружи”. Испоставило се, међутим, да подаци до којих је дошао Павле Поповић током овог биографског истраживања нису одговарали тадашњем знању о Ружи Личанин. Хоћемо да кажемо да је у време писања чланка још увек било живих Змајевих и Ружиних пријатеља и да Поповић није у довољној мери искористио ту чињеницу. Заправо, Ружина рођена сестра, Марија Личанин, живела је у Београду, што и сам Поповић у чланку помиње. Ипак, из садржине чланка јасно се види да она није била међу Поповићевим саговорницима. Остало је непознато да ли је Поповић барем покушао да дође до ње и тако добије драгоцене информације из прве руке које би га зауставиле у нагађањима о Ружиној мајци, брату, смрти родитеља, месецу рођења, Ружином образовању... Јер, у овом Поповићевом чланку више је питања и претпостављања него одговора. Са друге стране, Павле Поповић је саговорнике пронашао у Тони Хацићу и Јовану Туроману. Хацић и Туроман су Поповићу о Ружи говорили анегдотски, често без правог утемељења у фактографији. Анегдотска казивања неизоставно су интересовала Павла Поповића, што његова рукописна оставина и потврђује, али у овако конципираном биографском чланку никако нису могла да буду достојна замена потребним чињеницама. Нема сумње да је Павле Поповић уживао да слуша туђа причања и сећања, бележи анегдоте... Често су их други бележили за њега. Ипак, морамо да напоменемо

да је Поповић био дискретан истраживач, јер није све што је слушао и забележио о Змају искористио и објавио.⁴

У сваком случају, чланак о Змајевој Ружи имао је судбину претходног. Као и тврдње изнете у вези са Змајевим *Шараном*, тако се и ово Поповићево писање о Ружи Личанин показало, у највећој мери, неодрживим. Подаци које је забележио били су у великој мери произвољни и нетачни; често су личили на штуре (полу)информације. Испоставиће се да ће време дати Поповићу прилику да неке нетачности и произвољности из овог чланка исправи. Међутим, уместо да то учини, Павле Поповић је направио нове грешке.

Следећи текст Павла Поповића о Змају – „Змај Јован Јовановић” – штампан је за време Великог рата, 1917. године, и објављен у два листа, у Америци и Француској, на српском и француском језику. Повод поновног писања о Змају била је пресуда новосадског суда о конфискацији Змајевих дела, јер представљају дух побуне против интегритета Аустроугарске монархије и представљају злочин велеиздаје (Поповић 1999: 285–288). Ова пресуда била је само једна у низу апсурдности у вези са Змајем и његовим делом за време Великог рата.⁵ Неутемељеност ове конфискације Поповић је објашњавао разумним аргументима из Змајевог животописа, уз које је изнео сажету оцену његовог талента и дела. Чланак је био кратак и пригодан, те није било ни потребе ни простора да се обухвати целокупни опус Змајев. Поповић се задржао само на његовој лирској поезији делећи је на три скупине: љубавну, сатиричну и поезију за децу. Ове скупине песама су, по Поповићу, одговарале различитим раздобљима песниковог живота. Уз објашњења и карактеристике сваке скупине понаособ, још је само стигао да констатује да је Змај писао и песме других жанрова и много преводио.

Поштујући хронологију, и пратећи Поповићево писање о Змају, наилазимо на чланак који нису забележили његови библиографи. Ради се о тексту „Змај Јован Јовановић” објављеном у *Новостима* јануара 1927. године (Поповић 1927: 3). У уводном делу чланка аутор открива повод свог оглашавања, а то је појава књиге *Одабране песме* Јована Јовановића Змаја у избору Јаше Продановића: „Тако је наш песник дошао понова на дневни ред, и једна кратка скица о његовој поезији неће без повода ући у божићни додатак ’Новости’” (Поповић 1927: 3). Међутим, овде је реч о још једној малој мистификацији. Познаваоцима Поповићевог дела, односно, његових текстова о Змају, брзо постаје јасно да је само повод другачији, а студија иста као и она објављена за време Великог рата. Наиме, уз минималне измене, Поповић је прештампао чланак о Змају о којем је претходно било речи – чак ни наслов није променио. Измене су се, најпре, односиле на увод у којем се износи повод писања о Змају. Поповић је, наравно, прећутао да се ради о већ објављеном чланку. Овај (не)познати чланак Павла Поповића само потврђује да није лако прецизно утврдити колико је он у ствари пута писао о Змају и да не би

⁴ Тона Хаџић, близак Змајев пријатељ, причао је Поповићу и детаље који нису били за објављивање. Они су остали сачувани у Поповићевим хартијама.

⁵ Васи Стајићу су, на пример, за време Великог рата судили јер је у *Новом Србину* штампао Змајеве стихове.

изненадило када би будући истраживачи дешифровали његово ауторство испод још неког непотписаног прилога посвећеног песнику *Ђулића у Српском књижевном гласнику* или, пак, неком другом листу.

Наредна два оглашавања Павла Поповића поводом Змаја била су свечарска; подстакнута обележавањем пишчевих годишњица.

Најпре је у *Српском књижевном гласнику* 1929. године Павле Поповић штампао текст „О Змају. (Поводом двадесетпетогодишњице његове смрти)”, својеврсну најаву Змајеве књиге која ће се појавити наредне године. Поред похвала Змајевој поезији, Поповић је побројао и извесне замерке и прекоре, како Змају као човеку, тако и његовим стиховима. Али, поред свега, закључио је да Змај јесте „добар и прави песник” (Поповић 1929: 192). Овај Поповићев чланак личи на припремну хартију за студију која следи, јер представља скуп разноврсних и разнородних теза о Змајевој поезији, песничкој слави, љубавној поезији, сатиричној... Истини за вољу, те тезе су изнете лепим стилем и сугестивно, те је велика штета што Поповић није доспео да их засебно разради и проблематизује. Занимљиво је покретање питања о недовољном броју пренумераната за Змајеве књиге, као и о пишчевом некад нехајном односу према својој поезији, односно, небризи где коју песму објављује, тако да су први његови увеоци објављени у шаљивом листу *Жижа*. Јасно је да је Поповић у то време интензивно размишљао о Змају и Змајевом делу.

Коначно, последња студија Павла Поповића о Змају најављена је у претходном чланку. Ради се о студији „Јован Јовановић Змај и његови *Ђулићи*” штампаној као „Увод” уз књигу Јована Јовановића Змаја, *Ђулићи и Ђулићи увеоци* 1930. године. Књига се појавила поводом двадесетпетогодишњице Змајеве смрти, а уз Павла Поповића у њеном састављању учествовао је Драгољуб Павловић као писац напомена. Позната студија Павла Поповића подељена је на два дела: *In vita di Laura* и *In morte di Laura*, у којима је аутор засебно анализирао две најпознатије Змајеве збирке. Кључ за овакву поделу јавио се у претходним Поповићевим текстовима о Змају, као и идеја да би се обе збирке могле читати као љубавни дневник.⁶ Овога пута, Поповић је изнете тезе детаљније развио и разрадио, доносећи колаж састављен из биографских истраживања и тумачења Змајеве поезије.

Остало је мање познато да је овај предговор изазвао малу књижевну полемику у којој се Поповић није јавно оглашавао. Он се искусно држао по страни и иза кулиса вукао конце; био је невидљиви арбитар у догађајима који су уследили.

Но, кренимо редом. Већ приликом појаве кола Српске књижевне задруге у оквиру којег је објављена и Змајева књига, у дневном листу *Правда* огласио се Војислав Илић Млађи, песник слабијег формата и луцидан полемичар. Његова критика односила се на читаво коло, па је, између осталог, дотакла и

⁶ Поповић 1917. године први пут пише да ове две Змајеве збирке одговарају циклусима Петаркиних песама, као и да се *Ђулићи* могу читати као целовита љубавна прича, „скоро љубавни дневник у стиху”, као и да *Ђулићи увеоци* „личне” на љубавни дневник. И у тексту из 1929. године, Поповић *Ђулиће* назива дневником једног заљубљеног човека, а за *Ђулиће увеоке* тврди „и то је дневник”.

произвољности и неодређености у предговору Павла Поповића (Илић Млађи 1931: 5). Изречене замерке у вези са Поповићевим писањем биле су аргументоване, али како фокус Илићеве критике није био искључиво на предговору Змајеве књиге, нећемо се на њој задржати.

Прва критика Поповићевог предговора штампана је у *Летопису Матице српске* 1932. године под насловом „Змајеви *Ђулићи* и *Ђулићи увеоци* у издању Српске књижевне задруге”. Њен аутор, Милан Шевић, словио је за једног од најпоузданијих зналаца Змајевог живота и дела (Хаџић 2017: 143–198). Шевићева критика Поповићевог предговора јесте пример аргументоване и озбиљне критике, потекле из пера одличног познаваоца теме о којој пише. Одлучно решен да стане на пут произвољностима и оштро укаже на њих, Шевић је показао сву непоузданост Поповићевог биографског осврта, као и понуђене анализе Змајевог књижевног дела (Шевић 1932: 3–22).

Поповић је своја нагађања о Змајевом животу, доношење нетачних и половичних биографских података правдао туђим пропустима, те је ламентирао што су Змајеви живописци пропустили да забележе значајне детаље из пишчевог живота, јер „више воле да причају какве било ’шаливе’ и празне анегдоте о нашем песнику него да даду оно што је битно за један животопис” (Поповић 1930: V). Тек што је исписао критику упућену Змајевим живописцима, Поповић је упао у исту замку. У ређању података из Змајевог живота није могао да одоли анегдоти коју је чуо од Велимира Рајића, иако му је и самом деловала сасвим неубедљиво. Доносећи Змајеву кратку биографију и историју познанства и брачног живота са Ружом Личанин, Поповић се обилато користио подацима из чланка „Змајева Ружа”, те је његово писање о овом сегменту Змајевог живота остало и даље изненађујуће површно и необавештено; бременито исказима типа „не знамо”, „остало нам је непознато”, „не зна се”, „не можемо рећи”... Временска дистанца од готово две деценије између чланка о Змајевој Ружи и ове студије није учинила да Поповић поједине тврдње провери или, пак, потражи одговоре на раније дилеме и нагађања. Педантни Шевић је пописао и исправио нетачне податке, доневши бројне одговоре на Поповићева домишљања. Иако није крио да су истраживања Павла Поповића обогатила Змајеву биографију и неким новим информацијама, Шевић је замерио на недостатку објективности и критичности, што је учинило да аутор предговора „не уме да се служи ни подацима који су му познати, ни просто као чињеницама” (Шевић 1932: 4). Истини за вољу, поједине Поповићеве претпоставке деловале су веома банално и неозбиљно, као на пример када је заведен Змајевим стиховима невешто нагађао о његовим претходним љубавима.⁷ Суштински, Шевићеве замерке односиле су се на полупроизвољне и некритички пренете информације, доношење „театралних сцена” које Змају не личе, бројне контрадикторности, необјективност приликом писања о Змајевом „држању у рату 1876”, слабе и непотпуне анализе песама, неразумевање Змајевих стихова,

⁷ „Ко је ’Јела’? Што је *вита* а зове се *Јела*”, каже се за њу у песми, и реч ’вита’ подвучена је; да то није какво указивање на њено презиме?” (Поповић 1930: V).

избор песама – осредње песме сметају бољим, препричавање песама, нетачне податке о Змајевој и Ружиној деци, Змајевим часописима... Основна примедба Поповићевом предговору је што се у њему не види прави Змај, а главним питањима није ни приступљено – „писац Увода покрај свега свог авторитативног става којим би желео да покаже како суверено влада предметом (а уколико не влада, да је само кривица у несташци података), није поуздан вођа и да издаје свога пратиоца не само у критичним моментима” (Шевић 1932: 17). Критика Милана Шевића је, несумњиво, имала велики утицај на измене приликом следећег прештампавања ове студије, али је Поповић вешто забашурио и заташкао ову чињеницу.

У одбрану Павла Поповића од Милана Шевића устао је његов некадашњи студент, историчар позоришта и критичар, Боровоје С. Стојковић. Он је отворено указао да између ове двојице универзитетских професора влада анимозитет: „онај, који осећа и познаје натмурену атмосферу наше књижевне данашњице, а у конкретном случају стање духова и њихов однос, можда личне нетрпељивости на нашем Универзитету, духовна ’својтања’ и духовна ’пасторчења’, праву научну истину и праву научну лаж, [...] тај ће сигурно разумети и овај немоћни потхват слабачких научних руку г. М. Шевића. [...] Шевић није хтео да нађе провалне одушке анимозности према г. П. Поповићу, у коју су ’тајну’ упућени ваљда и универзитетски служитељи, и да тако рашчисти један ’мукотрпљив’ обрачун” (Стојковић 1932: 1379). Научни и лични анимозитет између Павла Поповића и Милана Шевића је, вероватно, вукао корење још од Шевићевог гласног и оштрог сукоба са Јованом Скерлићем (Хацић 2017: 66–94). Само што је Поповић у вођењу књижевне политике био одмеренији и није га одликовала плаховитост својствена Скерлићу. Ипак, ни он није одолео да Шевића узгредно, у тексту о Мити Калићу, назове „познатим универсалним књижевником”, што је јасно подржавање Скерлићевог става. Иако Поповићева и Шевићева нетрпељивост није настала поводом писања о Змају, ту је досегла врхунац.

Уочљиво је да је Павле Поповић у студији о *Булићима* и *Булићима увеоцима* тенденциозно игнорисао Шевићево вишегодишње посвећено бављење Змајем. Два писма нађена у Поповићевој рукописној оставини, негде између његових бележака о Змају, то јасно потврђују. Једно писмо је од Јована Максимовића, а друго је дописница Милана Шевића. Осим што писма откривају још једног Поповићевог саговорника у трагању за Змајевим животом и радом – Јована Максимовића; она подсећају на сличну ситуацију почетком XX века када је Лаза Костић писао књигу о Змају. Изакола, тражећи податке за књигу, Костић је преко Матавуља покушавао да дође до Шевићевог одговора. Кришом и опрезно, да се Шевић не досети ко пита. Лаза Костић је добро знао за Шевићеву блискост са Змајем, и то је био разлог зашто није желео да му се лично обрати. Са друге стране, Павле Поповић се, баш због узајамне нетрпељивости, није обраћао Шевићу за помоћ. Ипак, испоставило се као неизбежно да Шевић, ипак, буде консултован поводом питања на која је Поповић тражио одговор. Најзад, поменута Шевићева дописница није ни била

адресирана на Павла Поповића, већ на Јована Максимовића.⁸ Максимовић је, затим, кришом његову дописницу послао Поповићу.

Ако се вратимо на полемику између Милана Шевића и Боровоја Стојковића, подстакнуту Поповићем писањем, можемо да констатујемо да је критика бившег Поповићевог студента била малициозна и лична, без конкретних, смислених и суштинских примедби. После Шевићевог одговора (Шевић 1932: 1508–1509), Стојковић је полемику наставио у истом, острашћеном тону (Стојковић 1932: 1701–1703). Шевићев поновни одговор је изостао, а Павле Поповић је и даље ћутао. Ипак, погрешно би било и помислити да Шевићева критика није утицала на Павла Поповића. Укоричени бројеви *Летописа Матице српске* из библиотеке Павла Поповића потврђују да је Шевићеву критику пажљиво ишчитавао.⁹ Најзад, није се све зауставило на овој полемици. Када су се страсти наизглед стишале, рукопис Шевићеве књиге о Змају на конкурс Матице српске био је одбијен. Један од рецензената, писац негативне оцене, био је Јован Максимовић! Негативна рецензија Јована Максимовића доводила се, вероватно не без разлога, у везу са Павлом Поповићем.¹⁰

У сваком случају, Поповић се добро постарао да Шевића пошаље у забрав и његово писање дискредитује. Студију „Јован Јовановић Змај и његови *Ђулићи*” прештампao је у књизи *Из књижевности* 1938. године. Али, то више није био исти текст. У прештампаној верзији Поповић је исправио одређен број омашки на које је управо Шевић скренуо пажњу. Тај гест Павла Поповића – исправљање грешака на које му је указано – био би за сваку похвалу да није учињен перфидно, без помена, тада већ мртвог, Милана Шевића. Поповић је, наиме, исправио нетачно изнете чињенице, године, биографске податке о Ружи Личанин, неке ставове опрезније интонирао, поједине реченице избацио... Чак је и цитирао делове из сачуване љубавне преписке између Змаја и Руже на коју је Шевић скренуо пажњу у својој критици. Ако

⁸ Писма ћемо навести у изводима. Јован Максимовић пише: „Драги Г. Поповићу, [...] Замолио сам М. Шевића за податке о Цвети и Бранку. Он је Новосађанин, чика Јовин кум старалац његових финансија – па све те ствари врло добро зна. Шилем Вам његову карту. [...] Ваш одани поштовалац Ј.Максимовић”. У Шевићевој карти је писало: „Драги Јоване Бранко и Цвета су Ђурина деца и умрла су од дифтеритиса у Новом Саду 1876 или 1877 у року који је чика Јова записао у Ђулићима увеоцима (у кући што јој ходник гледа у николајевску порту, дакле у Ђурчинској улици кроз коју си толико пута пролазио). Ђура је био тада на Дрини, у српско-турском рату, у добровољачкој чети. [...] Ако узидеш скоро у Нови Сад, и ако ти је за тим стало, можеш брзо и лако наћи и датуме Цветине и Бранкове смрти, – у канцеларији у владичину двору, партер, лево. Све вас најсрдачније поздрављамо. Твој стари друг МШ” (Архив САНУ, инв. бр. 14492/123–7).

⁹ Библиотеку Павла Поповића чува Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима Филолошког факултета у Београду. Шевићева критика објављена у *Летопису* нема Поповићевих бележака на маргинама, али су зато графитном оловком означени поједини фрагменти текста.

¹⁰ У отвореном писму објављеном у листу *Правда*, Шевић наводи након чега се став Јована Максимовића о његовом рукопису променио: „Док је М.[аксимовић] отезао, и на многе тражње књижевног Одбора, да реферат поднесе, [...] изишла је и моја критика на Змајеве Ђулиће и Ђулиће увеоке (издање Српске књижевне задруге) у Летопису Матице Српске. Од тога доба М. мења своје мишљење, и пошто је шест месеци тврдио да је мој рад добар, сада шест месеци доказује да није” (Шевић 1933: 4). Иначе, Шевићева монографија *Млади Змај* штампана је тек 1960. године!

бисмо тежили ситничавости, морали бисмо да напоменемо да је исправке Поповић уносио некритично и недоследно, као да више није имао воље ни времена да свој текст пажљиво прочита. У пропратној напомени обавестио је читаоце о изменама и исправкама у тексту: „Ово је писано 1930, сад је допуњено и исправљено према новим биографским подацима о Змају које је донела литература о стогодишњици његова рођења, 1933. године, и иначе” (Поповић 1999: 254). (Да ли се то „и иначе” односи, на Шевићеву критику?) За поједина спорна места, на која је Шевић први указао, Поповић се позивао на истраживања Васе Стајића и његових *Новосадских биографија*.¹¹ Павлу Поповићу је, дакле, zgodније било да се закљони из радова Васе Стајића него да призна да је Шевићева критика имала значајан утицај у његовим исправкама.

Коначно, писање Павла Поповића о Змају не иде у ред његових најбољих књижевноисторијских огледа. Изгледа да је и сам Поповић тога био свестан. Могућно да се баш ту крије одговор због чега је у последњој и најобимнијој студији о Змају погрешно навео да је пре тога писао о Змају само два пута. Могућно да је ово навођење на нетачан податак указивало колико је сам Поповић држао до својих претходних писања о Змају. Чињеница је да је његовим освртима на Змајево дело недостајала поузданост и утемељеност, на чему су му и савременици замерили. Ипак, најобимнији Поповићев оглед о Змају, делимично исправљен у светлу тада новообјављених података готово да је до наших дана остао као један од најрелевантнијих огледа о *Ђулићима* и *Ђулићима увеоцима*. Истини за вољу, чини се да је то тако више због свеукупног научног и канонизованог ауторитета Павла Поповића, него због онога што је у њему написано.

ЛИТЕРАТУРА

- Грчић 1926: Ј. Grčić, „U obranu originalnosti Zmajeva 'Šarana'”, у: *Vijenac*, VI, 24, 427–429.
- Илић Млађи 1931: В. Илић Млађи, Критика г. Војислава Илића Млађег, у: *Правда*, 142, 5.
- Јовановић 1957: *Преписка Јована Јовановића Змаја*, Нови Сад: Матица српска.
- Поповић 1905: П. Поповић, „О Змајеву 'Шарану'”, у: *Српски књижевни гласник*, XIV, 4, 294–297.
- Поповић 1911: П. Поповић, „Змајева Ружа”, *Народ*, II, 155, 2.
- Поповић 1927: П. Поповић, „Змај Јован Јовановић”, *Новости*, II, 1807, 3.
- Поповић 1929: П. Поповић, „О Змају” (Поводом двадесетпетогодишњице његове смрти), у: *Српски књижевни гласник*, XXVIII, 192–196.

¹¹ Васа Стајић је своја истраживања о Ружи Личанин објавио и у *Гласнику историског друштва у Новом Саду*.

- Поповић 1930: П. Поповић, „Јован Јовановић Змај и његови *Ђулићи*”, у: Јован Јовановић Змај, *Ђулићи и Ђулићи увеоци*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Поповић 1999: П. Поповић, „Змај Јован Јовановић”, у: Павле Поповић, *Нова књижевност II*, Сабрана дела књ. VI, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стојковић 1932: Б. С. Стојковић, Милан Шевић: Змајеви *Ђулићи и Ђулићи увеоци* у издању Срп. књ. задруге, Нови Сад, 1932, *Живот и рад*, V, XII, 74, 1379–1380.
- Стојковић 1932: Б. С. Стојковић, „Допуне *’објашњењима’* г. Милана Шевића”, *Живот и рад*, V, XIII, 79, 1701–1703.
- Хаџић 2017: З. Хаџић, *О Милану Шевићу*, Нови Сад: Академска књига.
- Шевић 1932: М. Шевић, *Змајеви Ђулићи и Ђулићи увеоци у издању Српске књижевне задруге* (сепарат), Нови Сад.
- Шевић 1932: М. Шевић, Господине уреднице, *Живот и рад*, V, XIII, 76, 1508–1509.
- Шевић 1933: М. Шевић, Око Змаја г. Шевића, професора, Писмо „Правди” професора г. Милана Шевића, *Правда*, 10402, 4.

Zorica Hadžić

PAVLE POPOVIĆ ON ZMAJ POETRY

(Summary)

Studies of Pavle Popović dedicated to life and work of Jovan Jovanovic Zmaj are discussed in this investigation. Special attention was applied to his study “Jovan Jovanovic Zmaj and his Little Rosebuds”. Popovic wrote several times about Zmaj, and with diverse occasions, from 1905. to 1930. Topics of his interests were various, and provoked dissonant reactions among literary critics. This dissonance was best revealed in his studies about Zmaj *Little Rosebuds* and *Faded Little Rosebuds* poetry books.